

Risale-i Nur Külliyyatında İtikadî Mezheplerin Değerlendirilmesi

Mustafa EKİNCİ*

Özet: Bediüzzaman Said Nursî, Riale-i Nur olarak isimlendirdiği külliyyatında İslam'ın itikat konularının neredeyse tamamına değindiği gibi İtikadî alanda tarih sahnesine çıkan Mezhepler hakkında da serd-i kelimet etmiş ve bu mezhepleri çeşitli açılardan değerlendirmiştir.

Said Nursî, tarihî süreç içerisinde oluşmuş ve taraftar kazanmış bulunan bu mezheplerin arka planını da araştırmış, yaptığı tarihî tespitlerin ışığı altında bu mezheplerin oluşum süreci ile bu süreç sonunda kabul ettikleri itikadî fikirleri üzerinde durmuştur.

Said Nursî, Ehl-i Sünnet dışındaki itikadî mezhepleri fırak-ı dalle olarak nitelendirir. Ancak diğer bir kısım klasik İslam alimlerinin bu mezheplere yaklaştığı gibi yaklaşmaz. Fikirlerinin tamamını toptancı bir anlayışla reddetmez. Bu fikirlerin içinde bir hakikat danesi bulunabileceğini ifade eder.

Anahtar Kelimeler: Said Nursî, İslam, itikat, Ehl-i Sünnet, fırak-ı dalle.

Abstract: Bediüzzaman Said Nursi examined not only the theological major themes but also the history of Islamic theological sects in his famous volumes Risale-i Nur (the letters of light). He sheds light on the background of these sects focusing on their theological views. Although he classifies these sects into two groups, namely orthodox (*ahl al-sunna*), and heterodox, he does not reject the doctrines of the heterodox sects in their entirety. He underlines that there might be sound and acceptable views in the doctrines of the heterodox groups.

Key words: Said Nursi, Islam, theology, sect, orthodox, heterodox

* Doç. Dr., Harran Ü. İlahiyat Fak. İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Şanlıurfa/Türkiye. mekinci@harran.edu.tr

Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatı olarak isimlendirdiği kitaplarının ve külliyyatının medrese malı olduğunu ifade eder.¹

Medreseler, çeşitli zaman dilimlerinde şekil değiştirmiş olsalar bile İslam'ın ilk yıllarından itibaren İslamî ilimlerin tahsil edildiği yerler olmuştur. İlk dört halife, Emevîler ve Abbasîlerin ilk dönemlerinde bu görevi camiler görmüş daha sonraları ise bu iş için içinde mescidi de bulunan müstakil binalar yapılmıştır.

İslamî ilimlerin tahsil edildiği bu mekânlarda İlahiyata dair tüm konular işlenmiş ve tartışılmıştır. Tabi bu konuların içinde en çok işlenen ve tartışılan meselelerin de farklı itikadî mezheplerin görüşlerinin geldiğini söylemek herhalde abartı olmayacaktır.

Risale-i Nur'lar, medresenin malı yani medrese ilimlerinin netice verdiği bir külliyyat olduğuna göre bu külliyyatta, itikadî mezheplerin ve bu mezheplerin birbirine aykırı olan görüşlerinin de dile getirilmiş olması son derece tabiidir.

Risale-i Nur'lardan önce yazılan ve bu konularla ilgili olarak medreselerde okutulan klasik kaynakların tamamı bu görüşlerden teferruatlı bir şekilde bahseder ve farklı görüşler aklî ve naklî deliller ışığı altında değerlendirilir.

Risale-i Nur Külliyyatı da medreselerde okutulan ve tartışılan bu itikadî konuları, klasik kaynaklarda tartışıldığı kadar olmasa bile hemen hemen bütün bu meseleleri ele almış ve bu konularda söylenmesi gerekeni söylemiştir.

Ancak Risale-i Nur Külliyyatı'nın diğer klasik medrese kitaplarından bazı noktalarda önemli farkları vardır. Şöyle ki:

1- Said Nursî, kendi eserlerinde diğer klasik mezhepler tarihi kitaplarında olduğu gibi meselelerden uzun uzadıya bahsetmez. Onlardan gerektiği kadar az, öz ama bu konudaki fikrinin de ne olduğunu açık bir tarzda belirterek bahseder. Örneğin Eşarî-Maturîdî ve Mutezile arasında tartışmalı bir konu olan Hüsün-Kubuh meselesinden bahsederken uzun uzun tartışmalara ve açıklamalara girmez. Eşarî ve Maturîdî mezhepleri arasındaki cüzî farklılıklardan da bahsetmeyerek bu konudaki görüşünü ve tercihini bir cümleyle belirtir. Mesela şöyle der: "Amma mezheb-i Hak olan Ehl-i Sünnet ve

*- Harran Üniv. İlahiyat Fak. İslam Mez. Tar. ABD Öğretim Üyesi.

¹ - Said Nursî, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyatı. s. 505, İstanbul 2007.

Cemaat derler ki: 'Cenab-ı Hak bir şeye emreder, sonra hasen olur; nehyeder sonra kabih olur'. Demek, emir ile güzellik; nehiy ile çirkinlik tahakkuk eder."² Said Nursî bu bir cümleyle mezhepler arasında çok tartışmalı olan bu konuda tercihini Eşarî'den yana kullanır. Bu konuda Eşarî'nin savunduğu fikrin ve anlayışın doğru diğerlerinin hatalı olduğunu böylesi bir cümleyle ifade etmiş olur.

2- İkinci bir fark olarak Said Nursî, Ehl-i Sünnet dışı mezheplerin fikirlerini ve anlayışlarını reddederken toptancı davranmaz. Bir kısım klasik İslam alimlerinin aksine, o batıl veya fırak-ı dalle olarak adlandırılan mezheplerde de birer dane-i hakikat bulunduğunu kabul eder. Bu fırak-ı dalle olan mezheplerin özellikle Cebriye ve Mutezile'nin yaptıkları en büyük hatanın ise bu dane-i hakikat olan noktanın hususi bir mahalli varken, onu orda tutmayıp o anlayışı ta'mim edip genelleştirmeleri olduğuna vurgu yapar. Konuyu işlediği cümlelerinde şöyle der: "Ey talib-i hakikat! Maziye, hem musibet; müstakbel ve ma'siyet ayrı görür şeriat. Maziye, mesaibe nazar olur kadere; söz olur Cebriyye. Müstakbel ve maasi, nazar olur teklife, söz olur İ'tizale. İ'tizal ile cebir şurada barışırlar. Şu batıl mezheplerde birer dane-i hakikat mevcut, münderiçtir; mahsus mahalli vardır; batıl olan tamimdir."³

3- Said Nursî'nin dikkat çektiği bir diğer husus da şudur: Nursî, özellikle Mutezile mezhebini bazı konularda tenkit ederken onları gabavetle ve bölükle suçlar. Halbuki özellikle İslam Kelamı alanında akli en çok kullanan ve ön plana çıkaran mezhep Mutezile mezhebidir. Said Nursî'nin bazı konularda Mutezile mezhebini gabavetle suçlaması onun bu konularda akli reddetmesi veya akla önem vermediği anlamına gelmez. Tam aksine akli ön plana çıkaran Mutezile'nin akli tam ve doğru olarak kullanmadığını ve bunun neticesinde de bazı konularda doğru yoldan saptığını ifade eder. Şöyle der mesela: "Ehl-i İ'tizalin bazı İmamları 'Cehennem sonradan halkedilecektir' demeleri, hal-i hazırda tamamıyla inbisat etmediğinden ve sekenelerine tam münasip bir tarzda inkişaf etmediğinden galattır ve gabavettir."⁴ Said Nursî, konunun devamında Mutezile'nin kainatın her tarafını gezmeden, görmeden böyle bir hükme varmasının akla uygun olmadığını belirtir.

Diğer taraftan Said Nursî, özellikle nübüvvet konusunda Mutezile

² - Said Nursî, Sözler, Yeni Asya Neşriyat, s. 437, İstanbul 2011.

³ - Said Nursî, Sözler, s. 1154.

⁴ - Said Nursî, Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, s. 21, İstanbul 2010.

ve Şia ile aynı tabirleri kullanmamakla beraber, netice olarak onlarla aynı sonuca vardığı söylenebilir. Şöyle ki, Mutezile ve Şia mezheplerine göre insanlara peygamber göndermek lütuf olarak Allah'a vaciptir.⁵ Said Nursî, Allah hakkında bu vacip tabirini kullanmaz. Ancak "Nübüvvet beşerde zaruriyyedir" başlığı altında: "Karıncayı emirsiz, arıları yasubsuz bırakmayan kudret-i ezeliyye; elbette beşeri de bırakmaz, şeriatsız, nebisiz, sırr-ı nizam-ı alem böyle ister elbette."⁶ Burada varılan kanaat, nübüvvetin beşer için zaruriyye olduğu sonucudur.

Said Nursî, risalelerinde 1300 yıl boyunca medreselerde ihtilaflı olsun olmasın tartışılan konuların tamamına değinmiş ve bu konularda bir cümleyle de olsa görüşlerini açıklamıştır. Bu meselelerden bazısına bir cümleyle temas ettiği gibi bazı meselelerden de oldukça geniş bir şekilde bahsetmiştir.

Geniş bir şekilde bahsettiği meselelerin başında tevhid, nübüvvet, haşir ve kader meseleleri gelmektedir. Haşir ve Kader konularına müstakil birer eser tahsis ettiğini biliyoruz. Tevhid ve nübüvvet konularına da bir çok risalesinde geniş yer verdiğini ve çok değişik şekillerde işlediğini görüyoruz.

Said Nursî, tevhid konusunu en geniş bir şekilde işlemiş, bu konuda Ehl-i Sünnet'in görüşlerini esaslı bir şekilde savunmuştur. Özellikle sıfatlar konusunda Mutezile ve Şia'yı reddetmiş bu konuda Ehl-i Sünnet anlayışı olan Cenab-ı Hakk'ın sıfatları, zatının ne aynıdır ne de gayridir anlayışının doğru, diğerlerinin hatalı olduğunu güneş ve yedi rengini misal vererek ispatlamaya çalışmıştır.

Ayrıca yine tevhid konusunda özellikle Şia'nın öne sürdüğü tevhid-i zat; tevhid-i fiil; tevhid-i sıfat; tevhid-i ibadet⁷ konularını işleyerek bunları kabul etmekle beraber bunlara bir de tevhid-i rububiyyet, tevhid-i kayyumiyyet; tevhid-i şuhud; tevhid-i celalî; tevhid-i sermedî ve tevhid-i cami⁸ tabirlerini eklemek suretiyle bu konuyu daha da geniş bir şekilde işlemiştir.

Said Nursî'nin geniş olarak ele aldığı meselelerden bir diğeri de cüz-i ihtiyarînin üssülesası olan meyelan meselesidir. Bu meyelan denen şeyin ne olup olmadığı meselesi Eşarî ve Maturîdi mezhepleri

⁵ - İbrahim Halil Bulut, İslam Mezhepleri Tarihi, s. 236, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2011.

⁶ - Said Nursî, Sözler, s. 1142.

⁷ - Ethem Ruhî Fırlalı, Günümüz İslam Mezhepleri, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, s. 335-338, İzmir 2011.

⁸ - Said Nursî, Sözler, s. 1135.

arasında ihtilafli bir konudur. Said Nursî burada meseleyi her iki mezhebe göre açıklar, ancak herhangi bir tercihte bulunmaz.⁹ Risalelerin diğer bazı yerlerinde ise cüz'î iradenin küllî irade karşısındaki pozisyonunu açıklar. "İnsan her ne kadar fail-i muhtar ise de asıl olan küllî iradedir. Küllî iradenin karşısında iktidar-ı beşerin konuşamayacağını ve susacağını"¹⁰ ifade eder.

Said Nursî'nin mezheplerle ilgili dikkat çektiği diğer bir konu da mezheplerin sosyolojik temelleridir. Ona göre ilk başlarda çok zayıf ve cılız olarak ortaya çıkan bir mezhebin itikadî görüşleri, üzerinden zaman geçtikçe ve nesilden nesile aktarıldıkça ilk başlardakinin aksine o fikirler kuvvetleşir ve kökleşir.¹¹ Belli bir zaman diliminden sonra bu fikirlerin ıslahı ve iptali oldukça güçleşir. Çünkü bu fikirler artık yerleşik kültür haline gelmişlerdir. İnsan toplulukları ise kolay kolay yerleşik kültürlerinden vazgeçmezler ve onu atalar kültü haline getirirler.

Said Nursî'nin diakkat çektiği ve açıklamaya çalıştığı diğer bazı meseleler ise ahir zamanla ilgili olan meselelerdir. Bu meseleler tabii ki İslam tarihi boyunca çokça tartışılmış olan meselelerdir ki kimi çağdaş ilahiyatçılar bunların bir kısmını kabul etmezler.

Ancak Said Nursî, nuzul-u İsa, dabbetü'l-arz, mehdi-deccal, ye'cüc-me'cüc, sedd-i zülkarneyn ve güneşin batıdan doğması gibi kıyamet alametlerini Sünnî anlayışa uygun olarak olduğu gibi kabul eder. Bununla beraber bu meseleleri izah ederken kendine mahsus oldukça ilginç aklî ve muknî bazı açıklamalarda bulunur. Örneğin Hz. İsa'nın hadislerin zahirine göre ineceğini kabul eder. Ancak herkesin onu, açıkça tanımasının dinin imtihan sırrına aykırı olacağı dusturundan hareketle onun çok yakınında bulunan bazı kimselerin dışında kimsenin onu tanımayacağını belirtir.¹² Yine ona göre dabbetü'l-arz, tek bir hayvan değil bir nev'dir bir taifedir.¹³ Mehdi ve deccal ise normal birer insan olmakla beraber bunlar birer fikir akımlarının bir bakıma temsilcisidirler. Ye'cüc ve Me'cüc'ün yine birer taife olduğunu ifade eder.

Said Nursî'nin ahir zaman hadisatıyla ilgili olarak tevil etmeksizin olduğu gibi kabul ettiği tek şey ise güneşin batıdan doğması hadisesidir ki bu olay gerçekleştikten sonra artık tövbe kapısının

⁹ - Said Nursî, Sözlür, s. 759.

¹⁰ - Said Nursî, Mektubat, s. 87.

¹¹ - Said Nursî, Sözlür, s. 1190-91.

¹² - Said Nursî, Mektubat, s. 96-97.

¹³ - Said Nursî, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, s. 924-925, İstanbul 2010.

kapanacağını ve bundan sonra da kıyametin kopacağını ifade eder.¹⁴

Sonuç olarak Said Nursî, itikadî alanla ilgili olarak burada daha değinmediğimiz bir çok tartışmalı konu olan ecel,rızık, efal-i ibad, ihtiyar, tercih bila müreccih, tereccuh bila müreccih, ilmî istibdat, kesb, meyl, iman-İslam ilişkisi, iman-amel ilişkisi, imanın artması ve eksilmesi, kader meselesi, mucize, keramet, istidrac, Cennet ve Cehennem'in ebedî olup olmadıkları konuları üzerinde durur, bunları Ehl-i Sünnet anlayışı çerçevesinde kabul eder ve izah etmeye çalışır.

Ancak hemen şunu hatırlatmak zorundayız ki: Risale-i Nur külliyatının esas amacı bu tür konuları tartışmak değildir. Said Nursî'nin asıl amacı Tevhid, nübüvvet ve Haşirdir. Başka bir ifadeyle iman ve İslam esaslarının ispatı, yaşanması ve hayata geçirilmesidir. Tabii ki bunların doğru anlaşılması ve yayılmasıdır. İslam'ın doğru bir şekilde anlaşılması ve yaşanması söz konusu olunca dolaylı olarak bu tür şeylerden de bahsetmek gerekiyor. Bu sebepten dolayı Said Nursî mezhepler arasında tartışmalı olan konuların tamamına temas etmekle beraber külliyatında bunlara kıymet-i kametinca yer vermiş kimine birer cümleyle temas etmiş, kimini de geniş bir şekilde izah etmiştir.

Sonuç

Bediüzzaman Said Nursî, Riale-i Nur olarak isimlendirdiği külliyatında İslamî-imânî konuların neredeyse tamamına değindiği gibi İtikadî alanda tarih sahnesine çıkan Mezhepler hakkında da serd-i kalam etmiş ve bu mezhepleri çeşitli açılardan değerlendirmiştir.

Said Nursî, tarihî süreç içerisinde oluşmuş ve taraftar kazanmış bulunan mezheplerin arka planını araştırmış, yaptığı tarihî tespitlerin ışığı altında bu mezheplerin ortaya çıkış sebepleri ile bu sebepler neticesinde kabul ettikleri itikadî fikirleri üzerinde de durmuştur.

Nursî, Ehl-i Sünnet dışındaki itikadî mezhepleri fırak-ı dalle olarak nitelendirir. Ancak diğer klasik İslam alimlerinin bu mezheplere yaklaştığı gibi yaklaşmaz. Fikirlerinin tamamını toptancı bir anlayışla reddetmez. Bu fikirlerin içinde bir dane-i hakikat bulunduğunu ifade eder. Ancak bu mezheplerin düştükleri hatalı

¹⁴ - Said Nursî, Şualar, s. 923-924.

nokta olarak, bu mezheplerin bu dane-i hakikat olan kısmı esas alarak, diğer batıl fikirlerini bu dane-i hakikat etrafında örmeleri hususu olduğunu dile getirir.

Said Nursî, itikadî alanda ön plana çıkmış mezheplerden özellikle Cebriye, Mutezile, Eş'arîlik, Maturidîlik, Mürcie, Haricîlik, Şia ve Vahhabîlik hakkında çeşitli değerlendirmelerde bulunur. Said Nursî'nin, itikadî konularda daha çok aklı ön plana çıkarmakla bilinen Mutezile mezhebini bu konularda gabavetle suçlaması oldukça dikkat çekicidir.

Nursî, itkadî alanla ilgili olarak cebr, efal-i İbad, ihtiyar, tercih bila Müreccih, tereccuh bila Müreccih, ilmî istibdat, kesb, husun-kubh, küllî İrade, cüzî irade, meyl-meyelan, iman-islam İlişkisi, iman-amel ilişkisi, imanın artması ve eksilmesi, kader meselesi, esma-i ilahîyyenin Allah'ın zatının aynı mı gayrı mı olduğu meselesi, tevhid (tevhid-i uluhiyyet, tevhid-i sıfat, tevhid-i rububiyyet, tevhid-i ibadet), mucize, keramet, istidrac, Cennet ve Cehennem'in elan mevcudiyeti ve ebedî olup olmadıkları meselelerinden bahseder ve bunlar hakkındaki fikirlerini açıklar.

Diğer taraftan Said Nursî, yine mezhepler arasında tartışmalı olan ahir zaman alametlerinden nuzul-u İsa, dabbetü'l-arz, mehdî, deccal, ye'cüc-me'cüc, sedd-i Zülkarneyn, Güneşin batıdan doğması v.b. konularda da nasıl düşündüğünü açıklamış ve bu düşüncelerini naklî delillerin yanı sıra aklî delillerle de açıklamaya çalışmıştır.

Bibliyografya

- Bulut, İbrahim Halil, İslam Mezhepleri Tarihi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2011.
- Fıçlalı, Ethem Ruhi, Günümüz İslam Mezhepleri, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2011.
- Nursî, Said, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007.
- Nursî, Said, Sözler, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2011.
- Nursî, Said, Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2010.
- Nursî, Said, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2010.